

Маја Р. Ћалић
Данијела М. Судзиловски
Универзитет у Крагујевцу
Учитељски факултет у Ужицу

УДК: 371.671.046.12(497.11)
ИД БРОЈ: 184498956

Стручни рад
Примљен: 2. 2. 2011.
Коригован: 3. 3. 2011.
Прихваћен: 15. 4. 2011.

АНАЛИЗА УЏБЕНИКА ЗА ПРВИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ИЗ ПРЕДМЕТА МУЗИЧКА КУЛТУРА

Апстракт: У овом раду се анализирају уџбеници Музичке културе за први разред основне школе двају издавача. Предмет анализе су уџбеници, приручници и компакт дискови од Завода за уџбенике и наставна средства и Едуке, оба из Београда.

Интересовала нас је усклађеност наставних материјала са Наставним планом и програмом, заступљеност музичких активности, избор композиција за реализацију кроз музичке области, прегледност и разумљивост наставних садржаја, као и корелација са другим наставним предметима.

Анализа показује добре и лоше стране ових уџбеника и може усмерити учитеље у избору уџбеника.

Кључне речи: музичка култура, први разред, уџбеник, компакт диск, приручник, анализа

Велики изазов је био на ауторима који су се определили за писање уџбеника за предмет Музичка култура за први разред основне школе. До пре пет година настава Музичке културе у првом и другом разреду реализовала се без употребе уџбеника. Њихов недостатак је правдан психофизичким особеностима узраста ученика, односно методичким поступцима који се примењују у раду са децом овог узрадног периода у коме се музички појмови несвесно усвајају. Увођењем уџбеника добијен је радни материјал за ученике који се реализује на часу. Преко њих и приручника олакшава се учитељима доступност и избор наставних садржаја, што је у ранијој пракси представљало проблем.

За предмет Музичка култура за први разред основне школе понуђено је шест уџбеника следећих издавача: *Завод за уџбенике и наставна средства*, *Едука*, *Креативни центар*, *Клей* и *Нова школа*, сви из Београда, и *Хол неј* из Панчева.

Сви наведени уџбеници су одобрени од Министарства просвете и спорта Републике Србије за издавање и употребу у основној школи на основу Закона о уџбеницима и другим наставним средствима (Службени гласник број

29/93 и 62/06), Правилника о програму огледа за издавање уџбеника, других наставних средстава или уџбеничких комплета за I, II, III, IV, V разред основног образовања и васпитања (Службени гласник број 3/08) и Закона о уџбеницима и другим наставним средствима (Службени гласник број 72/09).

У овом раду ће бити анализирани уџбеници:

1) **Музичка култура** за први разред основне школе – друго издање, аутора Гордане Стојановић, Зориславе М. Васиљевић и Татјане Дробни, Завода за уџбенике и наставна средства из Београда и

2) **Музичка сликовница**, Музичка култура за први разред основне школе – прво издање, аутора Мирјане Смрекар-Станковић и Соње Цветковић чији је издавач Едука из Београда.

Опредељење за поређење ова два уџбеника базирано је на њиховој концепцији. Оба анализирана уџбеника, кроз комплекс, групишу разне врсте наставних средстава: визуелна, текстуална, аудитивна и аудио-визуелна.

1. МУЗИЧКА КУЛТУРА ЗА ПРВИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ, ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ И НАСТАВНА СРЕДСТВА, БЕОГРАД

Уџбеник *Музичка култура* за први разред основне школе, аутора Гордане Стојановић, Зориславе М. Васиљевић и Татјане Дробни предвиђа реализацију садржаја кроз следеће области рада: основе музичке писмености, извођење музике певањем и свирањем, музичке игре, музичко стваралаштво и слушање музике.

1.1. Уџбенички комплети чине уџбеник, звучни материјал на компакт диску и приручник за наставнике. Уџбеник је конципиран на педесет шест страница, а уз њега је дат музички диск са тридесет четири нумере. Уместо предговора, на првој страни уџбеника се налази ликовна порука којом аутори уводе ученике у музичке активности у оквиру предмета. Свака наставна јединица је назначена насловом у заглављу и у већини су то наслови бројалица и песама које се обрађују. Аутори су садржај свих наставних јединица везали за леву и десну страну уџбеника. Уџбеник и компакт диск садрже четрдесет шест различитих наслова за обраду у оквиру музичких активности и то:

- пет бројалица (10,87%),
- тридесет и једна песма (67,39%),
- пет музичких игара (10,87%),
- једна музичка прича (2,17%) и
- четири инструменталне композиције (8,69%).

Уџбеник је конципиран као сликовница са минимумом текстуалних садржаја које чине углавном литерарни текстови бројалица и песама, питања и задаци. Уоквирена форма као и иста боја упућује на истоветност захтева. Дати су и нотни записи које користе учитељи, а ученици се успут упознају да поред словног, постоји и нотно писмо.

1.2. *Наставним планом* је предвиђено да се реализује тридесет шест наставних јединица годишње кроз један час музичке културе недељно. *Наставни програм* је препоручио композиције за певање и слушање. Од четрдесет шест бројалица, песама (за певање), и композиција за слушање које садржи уџбеник, аутори су се определили за деветнаест наслова препоручених програмом (41,30%). Остале композиције су компатибилне захтевима Наставног плана и програма. Аутори су направили искорак у одабиру композиција, тако што су у уџбеник за први разред Музичке културе уврстили две бројалице (*Гусен, гусеница* и *Елем, белем, белбеши*) које су програмом препоручене за други разред. Преко ових бројалица аутори сматрају да ученици првог разреда могу и треба несвесно да усвајају паузу четвртине.

Сваки наслов у уџбенику, а има их двадесет седам, представља једну наставну јединицу, што значи да садржај овог уџбеника може да се реализује на двадесет шест часова обраде (72,22%). За обнављање, утврђивање, проверу и друге музичке активности остаје десет часова (27,78%), у оквиру којих је и последња наставна јединица *Шта знам о музици* чији је циљ систематизација знања.

1.3. Аутори су искористили *бројалице* као погодну и од најранијег детињства присутну форму за развијање осећаја за ритамско кретање и говорне способности код ученика. Изговор или певање бројалица увек прати одређени покрет који је илустрован на више начина – тапшањем, лупкањем, ходањем, корачањем.

У раду на бројалицама огледа се принцип поступности – прве бројалице изводе се уз покрет тапшањем или ходањем на јединицу бројања, док касније долази до усложњавања ритамских захтева у комбинацији тапшања и ходања заједно (*Елем, белем, белбеши*), да би као следећи корак, покрет био замењен свирањем на дечијим музичким инструментима (*Ко је до мене*).

1.4. Од двадесет и две композиције предвиђене за *певање*, осам припада народним (36,36%) а четрнаест компонованим (63,64%). Од народних седам је домаћег (31,82%), а једна страног порекла (4,54%). Од компонованих песама домаћих је једанаест (50%), а три (13,64%) страних аутора.

У уџбенику преовлађују *тематски садржаји* везани за животиње, годишња доба и природне појаве, занимања, слава и остале теме које су блиске деци овог узрадног периода. Кроз ове музичке садржаје, остварују се васпитно-образовни задаци, тако што се садржајем песама ученици позивају на лепо понашање на улици, у трамвају, на здраву исхрану, игру и дружење.

Све песме су у служби развоја музичких и општих способности јер се реализују не само кроз певање, већ укључују друге активности: изговор, покрет, играње, свирање, глуму и слушање. Аутори нуде могућност да од двадесет две композиције предвиђене за певање корисници уџбеника могу аудитивно да упознају шеснаест преко приложеног компакт диска.

Учитељима су у уџбенику доступни нотни записи песама које су предвиђене за обраду. Од нотних вредности најчешће су у употреби половина ноте, четвртина ноте и паузе, две осмине и осмина ноте и паузе. Ова ритамска трајања су адекватна узрасним могућностима ученика. Изузеци су: пунктирана фигура која се појављује на јединици бројања у једном примеру (*Хајде са мном да иџраш*), пунктирана четвртина у два примера (*Јежева усџаванка* и *Зимска њесма*) и лук који продужава трајање који се појављује у једном примеру (*Аванџуре малоџа Јују*).

У својству музичког описмењавања аутори дају визуелни приказ кретања мелодије у песмама *Ко њре до мене*, *Иде мали меџа*, *На крај села* и *Добро јуџро, добар дан* тако да кроз цртеж ученици усвајају висински однос и временски ток мелодије.

Песме у уџбенику су написане у *џе-џуру*, осим једне која је у *еџ-џуру* (*Јежева усџаванка*). Њихов опсег се креће од *ха* из мале, до тона *бе* из прве октаве што се поклапа са могућностима дечјег гласа на том узрасту.

Парни тактови су заступљени у двадесет три песме и бројалице (85,19%), а само две композиције су у трочетвртинском такту (7,40%). Супротстављање троделне и дводелне деобе такта срећемо у три песме (11,11%).

Обзиром на ритамске вредности, мелодијске интервалске покрете (велика секста је највећи), тоналитете у којима су писане песме, опсег у којима се њихове мелодије крећу и метричку организованост, предложене песме испуњавају методичко-дидактичке услове за рад са децом овог узрасног периода. Аутори су избором ових песама омогућили да се учврсте тонови тоничког пентахорда *џе-џур* лествице јер већина песама почиње од ових тонова. Разуме се да је то изводљиво само у случају да учитељи у свом раду користе инструмент за интонацију и пратњу.

1.5. У првом разреду све *музичке појмове* ученици усвајају путем искуства које стичу кроз музичке активности, без теоретисања и постављања дефиниција. Аутори уводе ученике у свет музике кроз обраду звука и запажање особина звука, слушање, певање, свирање и покрет, и корак по корак упознају музичке појмове.

За обраду појмова гласно и тихо дата су два примера. У песми *Иде мали меџа* се двотактно смењују гласно и тихо певање. Исте појмове усвајају и слушајући песму *Зеџ коџа реју*. Текстурални задатак који прати ову наставну јединицу ученицима препоручује игру сопственим гласом, везану за утврђивање ових појмова, са којима се поново срећу током слушања песама *Ивин воз*, *Јежева усџаванка*, *Усџаванка за Аџима* и *Димничар* из филма Мери Попинс. Да гласан и тих звук можемо чути у природи и окружењу сликовито је приказано у уџбенику (фијук ветра, звук мотора, падање кише, звук звона). Кроз певање и свирање на инструментима аутори дају задатак ученицима да изводе звуке: кратак–дуг, гласан–тих, висок–дубок чиме они несвесно усвајају основе музичке писмености. Појмове темпа – *брзо* и *сџоро*, аутори уводе песмом за слушање *Ивин воз* и утврђују кроз још два примера (стр. 28 и 33). Садржај песме *Звук-џон* указује на разлику тих појмова.

Идеја аутора је да кроз примере ученици усвоје музичке појмове који се односе на боју звукова: у природи, окружењу; да разликују дечје, мушке, женске гласове као и да разликују разне инструменте – од дечјих (звечке, штапићи, плескала, маракас, бубањ, триангл, чинели), до разних мелодијских (фрула, клавир, флаута, виолина, виолончело, гитара, труба). Препознавање боје звука реализује се слушањем и препознавањем друга по гласу; опонашањем звукова из природе и препознавањем инструмената у композицијама за слушање. Оваквим вежбама опажања и диференцирања звука ученици активирају пажњу за слушање.

1.6. Поред текстова који подржавају композиције са музичког диска, музички садржај уџбеника прате јасне, прегледне, пажљиво осмишљене *илустрације*, прилагођене узрасту и потребама ученика у првом разреду. Оне се налазе у служби разумевања и реализације садржаја обзиром на њихов универзални језик. У уџбенику је илустровано следеће:

- сликовно шематски приказ ритма кроз тапшање, лупкање, корачање;
- игра;
- извођачи: оркестар, хор, певач, фрула, клавириста, челиста, виолиниста, флаутиста, гитариста, бубњар, трубач;
- сликовно-шематски приказ кретања мелодије;
- аранжмани за дечје музичке инструменте;
- музички инструменти – бубањ, штапићи, звечке, плескала, флаута, фрула, триангл, чинели, клавир, виолина, труба;
- годишња доба;
- садржај композиција;
- лавиринт, ребус, укрштеница.

Илустрацијама су дочарани звуци који нас окружују: од ономотопеје, преко средстава која производе звук до начина извођења (солиста, група извођача, хор или оркестар).

Ученицима овог узраста илустрације су веома важне јер се њима описује, објашњава, анализира и систематизује проблематика која се реализује кроз методске јединице, тј. њима се делимично замењује текст. Илустрација има велику употребну вредност зато што је по природи веома блиска и разумљива ученицима.

1.7. Аутори препоручују десет песама које треба изводити уз свирање на дечијим музичким инструментима и једну композицију *Рибар* за слушање у циљу препознавања дечјих музичких инструмената.

Дечје музичке инструменте срећемо: на крају музичке фразе (*Пушовање*), у својству опонашања појава, односно садржаја песме (*Јесен, Ловац Јоца, Ситиже нам њролеће*), кроз аранжмане (*Ко њре до мене, Иде мали меца, На крај села, Ушо мега у дућан, Јежева усјаванка*), препознавање дечјих

инструмената кроз слушање песме *Рибар* и смишљање аранжмана за песму *Добро јуџро, добар дан*.

Сви аранжмани који прате извођење бројалица или песама, базирани су на њиховом ритму или јединици бројања. Постепено се уводе, следећим редом: покрет ногом или руком је припрема за увођење инструмената, следи свирање ритма бројалице и на крају, комбинација јединица бројања и ритма који се изводи на инструментима. Аранжмани за свирање на дечјим музичким инструментима се постепено усложњавају да би се од ученика очекивало да могу сами осмислити пратњу за песму *Добро јуџро, добар дан*.

1.8. Овај уџбеник подстиче *гечје музичко сиваралашииво* кроз следеће активности:

- да гласом производе и опонашају разне звуке (стр. 13, 28);
- да праве инструменте (стр. 18, 25);
- да осмисле аранжмане уз певање (стр. 31, 43);
- да литерарно изразе свој доживљај слушане или певане композиције (стр. 38, 41, 43);
- да глуме (стр. 47);
- да заврше музичку причу пре одслушаног краја (стр. 51).

За ове видове активности уџбеник даје основне смернице, а на учитељу је да те активности реализује и подстиче.

1.9. На *комџакџи диску* се налазе тридесет четири нумере од којих је у уџбенику двадесет нумера (58,83%). Осталих четрнаест нумера (41,18%) аудитивно подржавају садржај уџбеника при обради: певаних бројалица (ред. бр. 1), музичких игара (ред. бр. 5, 12, 27, 33) и певању песама (ред. бр. 4, 7, 10, 16, 17, 19, 21, 29, 31). По питању извођења, овај компакт диск садржи једну вокалну (2,94%), четири инструменталне (11,76%) и двадесет девет вокално-инструменталних композиција (85,29%). У односу на врсту и порекло аутори су се определили за: две певане бројалице (5,88%), шест народних нумера (17,64%), двадесет шест (76,47%) компонованих. Од народних једна је страног порекла, а од компонованих двадесет је домаћих и шест страних аутора.

Корисници компакт диска и уџбеника, првенствено учитељи, информације о композиторима и текстописцима не налазе на омоту диска већ их добијају делимично кроз уџбеник. Ове информације се могу наћи у *Приручнику за настаџавнике*.

Постоје грешке на диску, које у извесној мери ометају реализацију садржаја из уџбеника – у композицији *Ко шџиџа уме*, долази до неслагања звучног снимка са нотним записом у уџбенику. Цртеж и нотни запис не прате у потпуности репродукцију, тачније, крај песме у уџбенику гласи *Нема више сџоџ, сџоџ, сџоџ*, док се током слушања извођења са приложеног музичког диска на крају песме чује *нема више сџоџ*, једном, а не три пута. Нотни запис

који би био еквивалентан звучном снимку су три осмине и осмина паузе уместо осмина са осминском паузом која се понавља три пута (стр. 9).

Аутори препоручују слушање песме *Вейџар* и поређење са *Зимском њесмом*, тако да пажња буде усмерена на упоређивање темпа ове две композиције. Композиција *Вейџар* не постоји на компакт диску, тако да је уочавање темпа ове песме немогуће.

Неслагања су присутна и у подацима који се налазе на омоту диска и звучне најаве композиције, тако да је песма под редним бројем 31 насловљена са *Сџиже нам њролеће*, а у најави је *Кукавица*. Певање и нотни запис се не подударају у трећем такту.

Срећемо штампарске и граматичке грешке: *Ко хоће мора јесџи воће* уместо *Ко њод хоће мора јесџи воће*; *Хајде самном да њтраш*.

У последњем поглављу уџбеника *Шџа знам о музици*, задатак је дат са одговором:

Уместо: *Музика се њише знацима који се називају ноџе*.

Треба: *Музика се њише знацима који се називају _____*.

На крају уџбеника предвиђена је обрада песме *Један ми је билбил* у комбинацији рецитовања и певања. Ова песма доноси извесно одступање у смислу прилагођености тежине узрасту ученика која превазилази могућности ученика првог разреда усложњавањем литерарних захтева песме. Овај пример је могуће реализовати кроз дужи период и погодан је за приредбу.

1.10. Постоји *корелација* између песме и композиције које се обрађују у оквиру исте наставне јединице:

- композиције о животињама а истовремено примери за гласно и тихо певање – *Зеџ коџа реџу* (за слушање) и *Иде мали меџа* (за певање);
- композиције на тему – годишња доба су 1) *Јесен*, А. Кораћ (за слушање) и *Јесен*, З. М. Васиљевић, (за певање); 2) *Кукавица* (за певање) и *Пџице* (за слушање);
- композиције везане за занимања, *Димничар* (за слушање) и *Пекарчић* (за певање);
- успаванке – *Јежева успаванка* (за певање и свирање) и *Успаванка за Аћима* (за слушање).

Корелација наставе Српског језика и Музичке културе испољава се у активностима које укључују: ритмизирани говор уз музичку активност (*Ко њиџа уме*, *Пуџовање*, *Новоџодишња њесма*, *Ловаџ Јоџа*, *Уш`о меџа у дућан*), објашњење непознатих речи, опис музичког доживљаја, вежбе дикције при обради песама, анализу музичке приче (*Медвеџова жениџба*) и глуму (*Аванџуре малоџа Јују*).

Остварена је веза са предметом Свет око нас кроз наставне садржаје који се односе на животиње (16), годишња доба, природу и околину (8), правила понашања у саобраћају (1).

Корелација са предметом Физичка култура реализује се кроз игру (5) и покрет (5). Кроз пример *Јеган ми је билбил* остварује се корелација са Математиком.

Кроз неговање дечјих фолклорних игара (*Иде маца око шебе*, *Склучи-чао се мали јеж*, *Хајде са мном да играш*, *Хајд`налево*, *Ја ћосејак лан*) предмет Музичка култура је вези са изборним предметом Народна традиција.

1.11. Прво издање Приручника за наставнике, аутора Гордане Стојановић, на осамдесет страница, је у оптицају од септембра 2010. године. Ово помоћно наставно средство објашњава и даје смернице за реализацију садржаја из уџбеника за све предвиђене методске јединице кроз музичке активности. У њему је дат извод из Наставног програма, полазне основе у планирању наставе музичке културе и пример писане припреме за час. Садржи корисне информације у решавању музичке проблематике и даје савете по питању избора и функционалности музичких садржаја. Све наставне јединице су разрађене кроз: задатке, подстицаје, ток, корелацију са другим областима васпитно-образовног рада и сврху предвиђених активности. Приручник садржи и нове песме које учитељима могу послужити као „допуна или алтернатива“ за: народне песме (5), уметничке песме (4), песме моделе за поставку основних тонова (3), наменске песме у функцији поставке тонских висина, ритмичких врста и ритмичких фигура (3). На крају је кратак осврт на избор композиција за слушање музике и списак литературе која се може користити уз постојећи компакт диск који иде уз уџбеник.

2. МУЗИЧКА СЛИКОВНИЦА, МУЗИЧКА КУЛТУРА ЗА 1. РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ, ЕДУКА, БЕОГРАД

Уџбеник *Музичка сликовница*, аутора Мирјане Смрекар-Станковић и Соње Цветковић је предвидео реализацију садржаја кроз области рада: основе музичке писмености, извођење музике певањем и свирањем, музичке игре, музичко стваралаштво и слушање. Комплет за реализацију наставе Музичке културе чине уџбеник, компакт диск и приручник.

2.1. Аутори на почетку уџбеника, уместо предговора, илустрацијом уводе ученике у предмет кроз ликове Лазара и Марије који су водитељи. Они ученике воде кроз садржај који је конципиран у форми стрипа и обилује дијалозима између њих двоје који имају улоге: задатака, питања, објашњења или констатације. Заглавља углавном чине наслови бројалица, песмица, и садржаја поглавља (слушање музике). Сваки наслов представља једну наставну јединицу за обраду или обнављање и сви се налазе на парној и непарној страни уџбеника. На крају се налазе индекси у виду садржаја и списка композиција за слушање.

Садржај уџбеника је дат на седамдесет две странице, а звучно га допуњује и прати компакт диск са педесет пет нумера за слушање, певање и играње. Садржај уџбеника и диска имају 55 различитих наслова у које спадају:

- осам бројалица (14,55%),
- тридесет и једна песма (56,36%),
- пет музичких игара (9,09%),
- једна музичка прича (1,82%),
- девет инструменталних композиција (16,36%),
- једна хорска композиција (1,82%).

2.2. Од двадесет пет композиција за слушање (45,45%) и тридесет за певање (54,55%), које се налазе на диску и у уџбенику, аутори су ускладили са препорученим композицијама из Наставног плана и програма педесет четири наслова (98,18%), док је само једна песма (1,82%) слободан избор аутора (*Звук-џон*). Садржај уџбеника показује да су аутори предвидели обраду нових наставних јединица на 29 часова (80,55%), по два часа планирана су за дечје музичко стваралаштво и обраду музичких игара у комбинацији са обнављањем градива (11,12%). За обнављање и систематизацију планирана су три часа (8,33%). Међутим, у приручнику где се налази објашњење тока наставних јединица, аутори препоручују обнављање претходно научених садржаја на сваком часу.

2.3. За певање је планирано да се подједнако, по једанаест песама, обраде народне (50%) и компоноване песме (50%). Код ових других, шест песама су написали домаћи композитори (27,27%), три страни (13,64%), и две композиције су непознатог аутора (9,09%).

Тематски садржај бројалица и песама, којих заједно има тридесет, највећим делом је везан за теме о животињама (десет 33,33%), годишњим добима и временским приликама (шест 20%). Преостале (46,67%) третирају теме везане за славља и празнике, музичке појмове, обичаје и остало.

Тоналитет *Це-дура* преовладава у песмама (само два примера нису написана у њему). Песма *Пага киша* написана је у *ге-молу*, а у песми *Зеџ коџа реју* имамо мутацију *Це-гур - це-мол*. Песме се крећу углавном у опсегу од *це* до тона *а* из прве октаве. Најнижи тон који деца треба да отпевају је *џе* из мале октаве (*Драји бајо*), а највиши је тон *ге* из друге октаве (*Киша њага*). Обзиром на просечне дечје способности у овом узрасном периоду може се очекивати да ове две песме не буду са успехом реализоване и да ће деци бити проблем интонирати дубље или више тонове који излазе из оквира њихових могућности. Сви тонови тоничног пентахорда *Це-дура* су почетни тонови којима почињу песме, и на тај начин почиње њихово постављање, фиксирање.

Ритамски токови се усвајају преко парних тактова, само два примера су у трочетвртинском, а у песми *Рибар* имамо први део у тро- а други у двочетвртинском такту. Ритмичке вредности са којима се ученици срећу преко обраде бројалица и песама су четвртине ноте и паузе, две осмине нота и осмина ноте и паузе, половине и половине са тачком.

Нотни запис за бројалицу *Мачка* (стр. 6) био би логичнији да уместо шест тактова има четири, што се односи на прикладнију поделу текста песме:

УМЕСТО:

*Воли да се мази, воли и да њреге, а највише воли
мишеве да јеје! И на крају њачка: њо је деџо мачка!*

ОВАКО:

*Воли да се мази, воли и да њреге,
а највише воли, мишеве да јеје!
И на крају њачка: њо је деџо мачка!*

Нотни записи свих бројалица и песама које се обрађују присутни су у уџбенику, само су изостављени за две песме (*Ој, Багњаче* и *Звук-ѡон*).

За бројалицу *Ен, ѡен, ѡини* (стр. 7) је написан необичан нотни запис, тако да је у осмом и последњем такту изостављена четвртинска пауза. Да опредељење аутора за ову верзију бројалице није случајно потврђује звучни снимак који дословно прати нотни запис из уџбеника.

Принципу поступности у излагању уџбеничког садржаја није посвећена довољна пажња о чему говори увођење троделне тактове поделе у песми *Сиѡна је киша ѡагала* (стр. 19), да би се бројалица *Лейѡиѡр и цвеѡи* у $\frac{3}{4}$ такту која је много једноставнија по својим ритамским захтевима појавила на 64. страни, при крају уџбеника. Бројалица *Ласѡавиѡца* је такође требало да се обради раније јер се пре ње обрађују бројалице са тежим ритамским елементима – *Кокококода*, *Бумбари*.

2.4. Током обраде бројалица и песама ученици се упознају са следећим *музичким ѡерминима*: свира, пева, игра, песма, штапићи, бројалица, звук, тон, спора, брза, бубањ, химна, триангл, звечка, инструмент, ритмичка пратња и даире.

Појмови везани за динамику, гласно-тихо, не спомињу се у уџбенику, док се у приручнику код објашњења методске јединице предвиђене за први час тражи да се поштују и уочавају динамичке ознаке које у нотном примеру (*Иде маџа ѡоред ѡебе*) не постоје.

Песма *Звук-ѡон* је планирана како би се обрадили одређени музички појмови. Ученици би требало да кроз ову наставну јединицу науче разлику између појмова звук и тон. Даје се погрешна препорука учитељима да са ученицима дефинишу појам тона и његове особине („тон има своју висину, трајање и боју“). Поред чињенице да децу овог узраста не треба замарати дефиниџама већ их је боље упознавати са појмовима преко звучних примера, запажено је да је дефиниџа непотпуна јер је изостављена јачина тона. Уз ову наставну јединицу, кроз илустраџије на стр. 9, аутори дају три задатка ученицима:

- 1) Означи ко пева на слиџи
- 2) Подвуџи ко свира на слиџи
- 3) Заокружи коџи звук препознајеш

Прва два задатка су очигледна јер се на илустраџији лако препознају особа која пева (отворена уста) и која свира (држи одређени инструмент). Трећи задатак је немогуће преџизно и са сигурношћу решити, јер ниједна илустраџија на страни девет се не односи на конкретан звук. Звук се може

само наслутити али не и прецизно одредити – да ли се ауто чује као брм, брм... или се чује сирена из аута, шкрипа и сл. Да би овај задатак био адекватно постављен, илустрацију треба да оживи звучни снимак.

2.5. Уџбеник је конципиран у форми стрипа, тако да су *илустрације* присутне у функцији реализације и тумачења садржаја. Кроз њих се ученици упознају са:

- правилима музичких игара;
- инструментима и извођачима;
- ритмом бројалица и песама преко сликовно шематских приказа;
- садржајем бројалица, песама и композиција за слушање;
- годишњим добима;
- ономатопејом звукова;
- ребусом и допуњалком.

Извођење ритма бројалица и песама је требало да буде олакшано илустровањем ритма. Прецизно извођење, ослањајући се на илустрацију, је немогуће јер од двадесет две ритмичке илустрације, само код четири (18,18%) симболи који представљају трајање прате исправно текст. Код осамнаест песама и бројалица долази до разних одступања (81,82%). Све илустрације ритма на први поглед изгледају непрегледно, а грешке се јављају у виду:

- необележавања трајања четвртинских пауза (стр. 4 *Иде маца око њебе*; стр. 21 *Кокококода* – у другој строфи; стр. 27 *Бумбари*; стр. 29 *Јеж*; стр. 32 *Аванџуре малоја Ју-ју*, стр. 49 *Жуџа кућа*; стр. 49 *Ми идемо преко њоља*; стр. 56 *Киша њага*);
- исте величине симбола одређује трајање половине и четвртине ноте, половине и половине са тачком, осмине и четвртине (стр. 10 *Коњ има четири ноје*; стр. 18 *Сиџна је киша њагала*; стр. 27 *Бумбари*; стр. 29 *Јеж*; стр. 30 *Пага снежак*; стр. 49 *Ми идемо*; стр. 35 *Дошла ми бака на њазар*, стр. 42 *Брајше Иво*; стр. 52 *Саобраћајац*; стр. 62 *Сол ми гај*);
- дешава се да изнад дела текста изостају ритамске илустрације (стр. 17 *Берем, берем њрожђе*; стр. 56 *Киша њага*);
- срећемо вишак илустрованих предмета који представљају нотна трајања (стр. 44 *На крај села*).

На илустрацијама инструмената у уџбенику примећује се следеће:

- хармоника на насловној страни има по три дугмета на обе стране;
- гитара нема жице (стр. 1, 6, 57, 49, 55);
- црне дирке на клавиру нису добро распоређене (стр. 4, 66, 43, 49, 55);
- фрула је непрепознатљива (стр. 49, 55);
- жице на виолини су нејасне (стр. 49, 55);
- хор је представљен као карикатура (стр. 65).

2.6. На 46 и 47. страни уџбеника (23. час), илустрована је занимљива игра за развијање музичке креативности и маште. Ученик поставља питање певајући, а други му одговара песмом, или питање поставља инструментом (бубањ, штапићи, маракас, даире, триангл). Игра у облику Музичког разговора се обнавља на 33. часу. Поред ова два часа, дечје музичко стваралаштво је присутно кроз: изражајно певање (дикцију), усмено излагање на основу импресије о слушаном делу, драматизацију (глуму), затим кроз опонашање садржаја песме покретом, пантомимом и мимиком. Ученици имају задатак да осмисле: кореографију на слушану мелодију, аранжман за песму на дечјим инструментима, мелодију на текст бројалице. Аутори наводе у приручнику (27. час, 2. активност) да је једна од могућности за испољавање креативног израза кроз израду дечјих инструмената. Ликовни израз, односно илустрације музичких композиција, који је потенциран у уџбенику, потискује музичке активности и наведене примере музичког стваралаштва.

За 21 песму и бројалицу је илустрован ритам, од којих је за 4 ритам приказан одређеним дечјим инструментима: *Мачка* и *Ен, ѿен, ѿини* (штапићи), *Уш'о мега у гућан* (бубањ), *Киша ѿага* (даире), па их можемо посматрати као аранжмане.

На компакт диску 12 композиција је изведено уз пратњу дечјих музичких инструмената. Поред ових срећемо и уметничке инструменте у примерима за слушање – глас, виолина, клавир, тамбура, фрула, међу којима је електронска музика за нумеру *Океан*.

Погрешна представа и приступ у обради дечјих инструмената је постигнут грешкама у илустрацији ритма, нејасним цртежима инструмената, чак и погрешним препорукама аутора да *уколико у школи нема бубњића ученицима моћу да ѿслуже две оловке, ѿластичне флаше* и сл. Јасно је да оловке могу заменити – штапиће, пластичне флаше са унутрашњим садржајем за звецкање – звецке, а никако бубњиће. За 20. наставну јединицу аутори кажу следеће: *Ученике уѿознајти са музичким инстѿрументѿом ѿрианѿл, како се свиѿра на њему и уѿѿѿребиѿи ѿа за ритѿмичку ѿраѿињу онако како је даѿѿо у уѿбенику ѿѿ. на сваку ѿрву*. Два часа пре, прва активност укључује триангл као ритмичку пратњу *Дошла ми бака*, тако да су ученици већ упознати са овим инструментом, а ритамска пратња „*на сваку ѿрву*“ није дата у уџбенику.

2.7. Садржај компакт диска дели се на композиције за слушање (двадесет пет 45,45%) и композиције за извођење (тридесет 54,55%). Од примера за слушање најзаступљеније су вокално-инструменталне композиције (тринаест 52%), затим су инструменталне (девет 36%) и вокалне (три 12%). Од двадесет пет композиција за слушање у народном духу је три (12%); компонованих од стране домаћих аутора је четрнаест (56%), а страних аутора осам (32%).

Од тридесет песама (22) и бројалица (8) за обраду, пет је дидактичких игара (16,67%), осам песама (3) и бројалица (5) се изводи уз свирање

(26,67%), а за две је планирано извођење у облику мале музичке драматизације (6,67%). Остале песме (петнаест 50%) се обрађују по слуху, аудитивно су подржане, тако да се налазе на компакт диску у вокално-инструменталном извођењу.

Слушањем композиција ученици се упознају са музичким појмовима: карактер (нежно, страшно, весело); хор и соло деоница, глас и инструмент; звук клавира, виолине, тамбурице, фруле, хора; композитор (у уџбенику је дато осам имена). Појмови за темпо, брзо-споро, уводе се поређењем примере за слушање (Шуман – *Сањарење* и Шопен – *Валцер Дес-дур*).

Списак композиција које се налазе на компакт диску је 72-ој страни уџбеника и у њему уочавамо неколико нелогичности. Недоследност у писању назива композиција се огледа у томе да, је уз 25 нумера написано најпре име композитора, да би од 26-е композиције па до краја, нумере биле исписане обрнутим редом (назив композиције, име композитора). Од прве до двадесет пете композиције извођачи су изостављени.

Још једна врста недоследности у писању композиција је примећена на следећим примерима нпр. *Берем, берем прожђе* је Народна из Срема; *Сићина је киша њадала* је Народна из Шумадије; *Дошла ми бака* је Народна песма; *На крај села жуџа кућа* је Народна песма; *Ој, багњаче* је Народна; *Киша њада* је Народна... Неко, ко се први пут среће са уџбеником и понуђеним композицијама добија информацију да прве две композиције (*Берем, берем прожђе* и *Сићина је киша њадала*) имају јасну одредницу свог порекла; за друге две (*Дошла ми бака на њазар* и *На крај села жуџа кућа*) да су народне песме; док *Ој, багњаче* и *Киша њада* су само народне тј. може само да се наслути да је реч о песмама. За сваку изостављену информацију која се тиче композиције на приложеном диску, пожељно је дати образложење и избећи питање *Зашто је нека нумера народна песма, док друга народна из Шумадије, а трећа само народна... (?)* а при том знамо да је свим нумерама заједничко да су песме.

Штампарске грешке које се односе на називе појединих композиција у садржају компакт диска су, нпр.: *Туџан ми џуџа – Таџан ми џуџа*; *Кокода – Кококода*; *Лейџир и свеџ – Лейџир и цвеџ*; *Најлеџа мама на свеџа – Најлеџа мама на свеџу*.

Државна химна *Боже њравде* наведена је као предлог за слушање у Прилогу за учитеље, али је изостављена са компакт диска.

2.8. Садржај уџбеника је у *корелацији* са предметима Ликовна култура, Српски језик, Физичко васпитање, Свет око нас, Народном традицијом и Верском наставом.

Аутори форсирају корелацију са предметом Ликовна култура. Интересантан је податак да аутори препоручују да се илуструје чак 20 композиција. Дешава да се на једном часу препоручује илустрација обрађене песме за певање (*Јеж*) и песме за слушање (*Док месец сја*) што се може наћи у приручнику

у оквиру оперативног плана. На 31. страни уџбеника имамо задатак да се представи сликом месец у коме је ученик рођен, док је у приручнику дат задатак да се илуструје слушани пример (*Дванаест месеци* од М. Илића Белог). Аутори су неумерено препоручивали ову врсту активности, па су и већ од детаљно илустрованих композиција тражили од ученика да то понове (стр. 32, *Авантюре малога Јују*). Која ја сврха примене илустровања композиција, било слушаних или певаних на 20 часова? Корелација међу предметима је веома корисна, али форсирање оваквог начина може да отежа реализацију наставних јединица предмета Музичка култура. Мали је број часова на којима треба остварити циљеве и задатке програма Музичке културе за први разред а на којима треба да се инсистира на: развијању музичких способности, стицању навике слушања музике, подстицању стваралаштва (извођење, истраживање и стварање звука). Ако послушамо ауторе, часови ће бити у служби предмета ликовне културе.

2.9. Приручник садржи извод из Наставног плана и програма, начин остваривања програма, музичка мапа (кратак садржај) за тридесет шест предвиђених часова и оперативни план за сваку наставну јединицу. У оквиру мапе су приказани садржаји свих часова и они су објашњени у оперативним разрадама. Аутори препоручују да се на сваком часу обнављају садржаји који су рађени у циљу утврђивања. Дата су кратка методска упуства за све активности и дешава се да се она без потребе понављају (поступак обраде песме по слуху је поновљен осам пута).

Аутори препоручују наслове стручне литературе, у циљу информисаности, могуће алтернативе различитих креативних решења и што квалитетнијег презентовања музичких садржаја.

ЗАКЉУЧАК

Особен садржај музичке уметности, односно предмета музичка култура, захтева посебан приступ писању уџбеника, у коме егзистирају две врсте писма: музички и језички писани текст (Терзић, Гајић 1998: 276). Да би уџбеник био оптималан сценарио за будући процес учења или оптимално одређена делатност наставника, он мора бити добро дидактичко-методички обликован, а то значи заснован на законитостима наставног процеса, законитостима процеса учења и општим законима развоја учења (Лакета 1993: 15). Анализирани уџбеници придржавају се ових законитости, али се разликују у приступу реализацији и прецизном (визуелном) излагању садржаја.

У уџбенику, *Музичка култура* за први разред основне школе, издавача Завода за уџбенике и наставна средства, у излагању садржаја и плана реализације, препознаје се дугогодишња традиција писања уџбеника.

Економичност и практична страна уџбеника огледа се у равномерној заступљености свих музичких активности и поступном излагању садржаја.

Звучни примери са музичког диска верно и хронолошки прате уџбеник. Сви нотни записи, који су учитељу потребни налазе се у уџбенику.

Систематичност излагања садржаја огледа се у постепеном увођењу музичких појмова, повећавању захтева по питању песама и извођења ритамских активности, до извођења мале музичке драматизације, што представља најсложенији вид музичких активности.

За стицање навика слушања музике, подстицања доживљаја и оспособљавања за разумевање музичких порука доступан је компакт диск који ће да пружи прво, основно звучно искуство у школи. Пракса новијег времена је да компакт диск остаје трајна својина ученика, док је раније био доступан само учитељима. Као прва музичка збирка брижно одабраних композиција за развој дечијих интересовања овај диск остаје у трајном власништву ученика. Зато је било потребно да се сви подаци везани за садржај диска: назив композиције, композитор и извођач, налазе на омоту, а не само у приручнику.

У уџбенику *Музичка сликовница* аутори су учитељима олакшали реализацију бројалица и песама на тај начин што су им дали могућност да у раду при обради користе звучне записе са компакт диска. Ово је делимично оправдање за учитеље који нису у стању да правилно репродукују песму, али није оправдање за потпуно занемаривање свирања.

Код обраде песама наилазимо на проблем тачне интонације, ако учитељи послушају упутство из приручника. Нигде се не помиње иако у великом броју обрада следи упутство „са или без инструменталне пратње“. Само се на једном месту даје налог „отпевати песму уз инструменталну пратњу“.

Уџбеник обилује илустрацијама и писаним објашњенима садржаја. Мали број часова и времена предвиђеног за наставу предмета Музичка култура, где се мора радити на развијању музичких способности, по препоруци аутора се претварају у часове ликовне културе, зато што се визуелно представљање слушног доживљаја провлачи кроз скоро све наставне јединице.

Добра замисао аутора да за већину песама и бројалица буде илустрован ритам, чије цртеже можемо заменити симболима дечијих музичких инструменталних (аранжманима), није остварена на прави начин. Поред великог броја грешака у илустрацији ритма, није испоштован принцип поступности јер је ритамски захтев увек исти. Једино усложњавање се дешава у песми *Престјај, престјај кишице* где се од ученика очекује смишљање ритамске пратње, и у песми *Рибар* у којој треба испратити садржај са одговарајућим инструментом.

ЛИТЕРАТУРА

Братић, Т., Филиповић, Љ. (2001): *Музичка култура у разредној настави*. Јагодина: Учитељски факултет, Приштина: Факултет уметности.

Лакета, Н. (1993): *Вредности савременог уџбеника*, Београд: Научна књига, Центар за усавршавање руководиоца у образовању, Учитељски факултет.

Смрекар-Станковић, М., Цветковић, С. (2008): *Музичка сликовница (и CD)*, Београд: Едука д.о.о.

Смрекар-Станковић, М., Цветковић, С. (2008): *Приручник 1 за учитеље уз уџбеник музичке културе*, Београд: Едука д.о.о.

Стојановић, Г., Васиљевић, З. М., Дробни, Т. (2006): *Музичка култура (и CD)*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стојановић, Г., Васиљевић (2010): *Музичка култура, Приручник за наставнике за први разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике.

Терзић, Е. (1998): *Анализа и вредновање уџбеника музичке културе у основној школи у Мађарској и Србији*, Београд: Центар за усавршавање руководилаца у образовању.

Терзић, Е., Гајић, С. (1999): у Зборнику радова са Научног скупа *Вредности савременог уџбеника III*, Универзитет у Крагујевцу, Ужице: Учительски факултет (275–292).

Maја R. Calic
Danijela M. Sudzilovski
University of Kragujevac
Faculty of Education in Uzice

ANALYSIS OF TEXTBOOKS FOR FIRST GRADE MUSIC TEACHING

Summary: This paper analyzes music textbooks for the first grade of primary school issued by two publishers. We study the textbooks, teacher's books and CDs by Zavod za udzbenike – Belgrade and Eduka – Belgrade. What we are interested in is the coordination with the school curricula, the inclusion of music activities, the choice of songs for realization through music fields, the clarity and intelligibility of the teaching contents as well as correlation with other school subjects. The analysis shows the advantages and drawbacks of these textbooks than can facilitate teachers' choices of music textbook.

Key words: music, the first grade of primary school, textbook, CD, teacher's book, analysis